

УДК(UDC) 908(477.52)

НІМЕНКО Н. А.

**СТАНОВЛЕННЯ МУЗЕЙНОЇ СПРАВИ В УКРАЇНІ
У 20-х роках ХХ ст.
(НА ПРИКЛАДІ РОМЕНСЬКОГО КРАЄЗНАВЧОГО МУЗЕЮ)**

У роботі висвітлюються причини створення і основні напрямки діяльності Роменського краєзнавчого музею у 20-х роках ХХ ст., зокрема: археологічні та мистецтвознавчі дослідження, пам'яткоохоронна та просвітницька діяльність, формування фондів і експозицій з різних напрямків історії та сьогодення регіону, створення бібліотеки наукової та популярної літератури; роль М.О. Макаренка і М.М. Семенчика у становленні пам'яткоохоронної діяльності на Роменщині.

Ключові слова: музей, фонд, експозиція, археологія, живопис, пам'ятки архітектури, просвітництво, бібліотека.

Наприкінці ХХ - на початку ХХІ ст. серед дослідників вітчизняної історії значно збільшився інтерес до регіональної історії. Це пов'язано передусім із виявленням маловідомих комплексів джерел, що зберігалися протягом тривалого часу у сховищах обласних та районних музеїв і стосувалися подій місцевого значення. Проте, порівнюючи та доповнюючи інформацію центральних і регіональних архівних установ, ми маємо змогу відтворити не лише призабуті сторінки місцевої історії, але й виявити основні тенденції розвитку загальнодержавних пріоритетів щодо певних напрямків діяльності. Одним з таких напрямків становлення молодого держави у 20-х роках ХХ ст. стало формування пам'яткоохоронних осередків як центрального, так і регіонального підпорядкування. І велика роль у цій справі відводилася музеям, які повинні були стати установами з широким колом повноважень і функцій.

Тож, досліджуючи історію становлення Роменського музею, ми спробуємо виявити основні напрямки розвитку краєзнавчого руху у 20-х роках ХХ ст.

Поштовхом до цієї роботи стало вивчення наукової спадщини видатного вченого-енциклопедиста Миколи Омеляновича Макаренка (1877-1938), чие ім'я в останні роки все частіше зустрічається на сторінках видань, присвячених різним питанням археології, мистецтва та музеєзнавства, пам'яткоохоронної діяльності. У колі наукових інтересів вченого особливе місце займала саме Роменщина, де він народився і розпочав перші дослідження пам'яток археології та монументальної архітектури, а потім повертався знову і знову, щоб не втратити зв'язок з малою батьківщиною, щоб закінчити розпочату справу дослідження стародавньої історії краю. Про це свідчать як наукові праці самого вченого, так і численні матеріали, виявлені останнім часом в архівних фондах музеїв і бібліотек. У дослідженнях В.Б. Звагельського [6; 7], Д.Є. Макаренка [11; 12], серед іншого, зазначається і внесок М.О. Макаренка у формування окремих колекцій Роменського окружного музею. Неодноразово згадувалося ім'я вченого і під час святкування 70-річчя цієї установи влітку 1990 р. [1].

Німенко Наталія Анатоліївна - науковий співробітник НДЦ історичного краєзнавства Сумського державного університету

На початку ХХІ ст. були виявлені нові документи, що дають можливість розкрити невідомі сторінки історії пам'яткоохоронної діяльності на Роменщині М.О. Макаренка та одного з його учнів, першого директора Роменського окружного музею Михайла Максимовича Семенчика [9; 10; 16; 17]. Ми спробуємо відтворити цілісну картину щодо внеску М.О. Макаренка та М.М. Семенчика у розвиток музейного краєзнавства в 20-ті рр. ХХ ст.

Незважаючи на складну політичну і соціально-економічну ситуацію в країні, питання охорони пам'яток історії та культури не залишилися поза увагою як центральних, так і місцевих органів влади. Вже у лютому 1919 р. з метою збереження історичних і художніх цінностей при Народному комісаріаті освіти (Наркомосвіти) УСРР було створено Всеукраїнський комітет охорони пам'яток мистецтва і старовини (ВУКОПМИС), а вже 1.IV.1919 р. було підписано декрет Раднаркому УСРР, відповідно до якого всі цінності на території республіки передавалися у відання Наркомосвіти, що по суті означало їх державну охорону. Весною 1919 р. з ініціативи місцевих наукових товариств відповідні державні пам'яткоохоронні органи були створені в більшості губерній УСРР.

Співробітники Роменського окружно музею

На початку ХХ ст. Роменська округа входила до складу Полтавської губ. Тож, усі найцікавіші речі, що мали стосувалися минулого, знайдені вченими або місцевими мешканцями, повинні передаватися до центрального губерньського міста - Полтави. Проте, часто унікальні знахідки поповнювали приватні колекції місцевих поціновувачів старовини. Ситуація змінилася на краще лише у 1919 р., коли група ентузіастів на чолі з М.М. Семенчиком у травні створила у Ромнах Товариство охорони пам'яток старовини та мистецтва [16, с. 117], яке проводило роботу з обстеження, обліку, збирання та охорони пам'яток історії та культури. В перші дні свого існування Товариству вдалося вивезти з маєтку В.Ф. Беспальчева велику бібліотеку, що налічувала кілька сотень екземплярів книг кінця ХVІІІ - початку ХІХ ст., виданих російською та іноземними мовами, рукописи, а також археологічну колекцію і предмети церковної старовини та кілька сотень негативів (зйомки розкопок, архітектурних споруд, церковних тканин тощо). Також було перевезено частину бібліотеки графа Головкина-Хвощинського, що складалася виключно з іноземної літератури кінця ХVІІІ - початку ХІХ ст. [5, арк. 1]. Така активна і цілеспрямована робота пам'яткоохоронців-аматорів стала можливою завдяки всебічній допомозі їхнього земляка, відомого вченого-енциклопедиста Миколи Омеляновича Макаренка, який у той час працював у провідних пам'яткоохоронних інституціях країни, був директором Музею мистецтв імені Б. і В. Ханенків, очолював музейний фонд ВУКОПМІСу, що давало змогу надавати не лише теоретичну, а й практичну допомогу.

Проте, через складну політичну ситуацію, наближення фронту, відсутність фінансування і приміщення для зберігання експонатів Товариство змушене було тимчасово припинити свою роботу і відновило її лише у січні 1920 р. На запит активістів Товариства 17 березня 1920 р. на засіданні комісії Роменського повітового відділу народної освіти було прийнято рішення про створення Роменського народного музею мистецтва, науки і промисловості [4, арк. 11] (згодом - Роменський окружний музей). Для розміщення першої експозиції було виділено три кімнати, проте протягом трьох місяців довелося чотири рази перевозити експонати. 28 листопада музей прийняв перших відвідувачів. Директором було призначено одного з найактивніших сподвижників пам'яткоохоронної діяльності на Роменщині М.М. Семенчика. Під його керівництвом формувалися фонди музею: з покинутих поміщицьких маєтків надходили книги, картини, килими, предмети побуту; з церков та монастирів - предмети культового призначення. До виконкомів сільських рад Роменщини були розіслані листи з проханням провести відповідну роботу стосовно збору та збереження предметів, що становлять історико-культурну цінність. Незабаром з усіх кінців повіту до музею почали надходити повідомлення про цікаві матеріали, прохання направити спеціаліста для визначення музейної цінності того чи іншого предмету. Так, мешканці с. Нова Гребля сповіщали Роменський окружний музей про те, що в поміщицькому будинку стоять дві гармати на колесах; Ромен - про обвал землі в історичній частині міста, внаслідок чого виявлено залишки предметів старовинного побуту; с. Ярмолинці - про знахідку фрагмента бивня мамонта (для підтвердження цієї інформації на місце події виїхала комісія у складі трьох осіб під керівництвом М.М. Семенчика [16, с. 117-118]); голова сільради

с. Липове - про необхідність передачі до фондів музею картини Маковського з будинку священика. Однак, дії співробітників музею мали стихійний характер і обумовлювалися бажанням зберегти для нащадків якомога більше пам'яток історії та мистецтва. При цьому усі вивезені з приватних зібрань речі розміщувалися у непристосованих для цього кімнатах установи і потребували систематизації, дослідження й охорони.

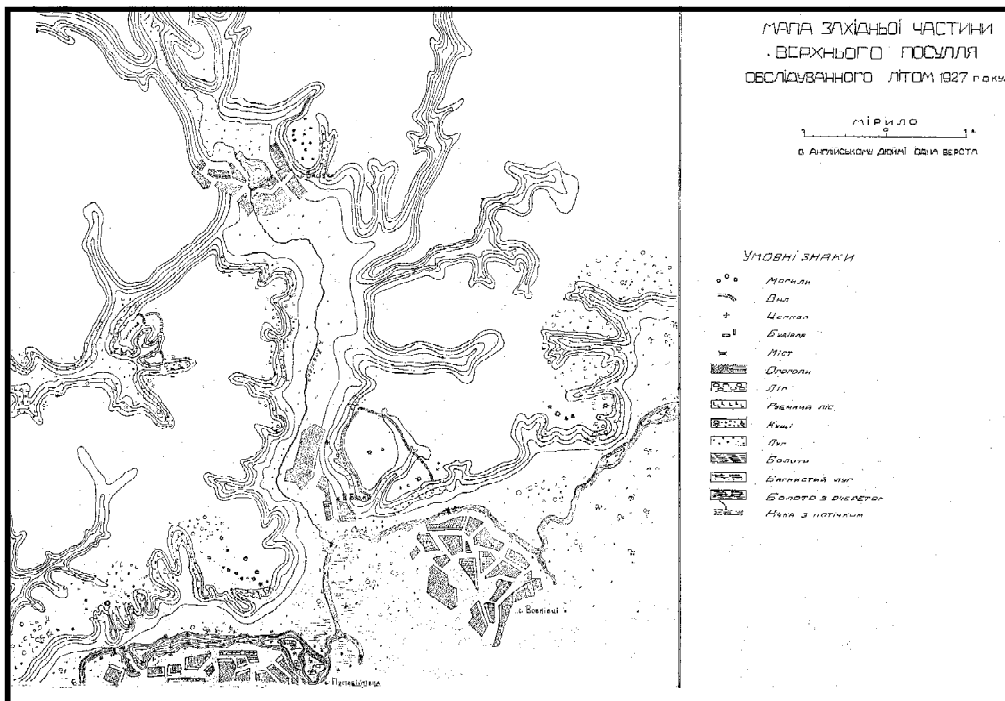
Загальне керівництво музеями в регіоні покладалося на Полтавський губернський комітет з охорони пам'яток старовини і мистецтва. У 1920 р. був затверджений статут цього Комітету, згідно з яким місцевим краєзнавчим осередкам могла надаватися як теоретична, так і практична допомога у вирішенні наукових питань, при цьому губернський комітет міг запрошувати до участі у роботі колеги не лише співробітників музеїв, а й профільних фахівців - науковців центральних пам'яток охоронних організацій. Окрім цього, статут закріпив основні напрямки роботи як комітету, так і підпорядкованих йому музеїв, намітивши тим самим перспективи розвитку цих установ. Зокрема, п. 14 статуту визначив таке: "...3) охорона пам'яток мистецтва та старовини; 4) реєстрація та облік культурних цінностей; 5) видача охоронних листів на речі мистецтва та старовини; 6) охорона і реєстрація церков і церковної старовини; 7) допомога науковому та освітньо-виховному використанню художньо-історичних збірок окремих пам'ятників та предметів мистецтва та старовини, а також широке розповсюдження художньо-історичних відомостей серед народу; ... 14) догляд за тим, щоб ніде... не проводили ніякі реставраційні роботи взятих під охорону пам'яток та розкопи без відома і дозволу..." [3, арк. 5]. Таким чином, пріоритет у роботі музеїв надавався охороні пам'яток старовини і мистецтва та освітній діяльності серед населення.

Проте, Роменський окружний музей значно розширив перелік цих повноважень. У квітні 1920 р. загальними зборами членів Роменського товариства охорони пам'яток старовини і мистецтва за участі М.О. Макаренка було прийнято статут Роменського народного музею мистецтв, науки і промисловості, згідно з яким у складі музею створювалися етнографічний, художньо-історичний та археологічний відділи [4, арк. 11], а через кілька місяців таких відділів було п'ять: археологічний, природничо-науковий, мистецтва, промисловості, етнографічний, архітектури [5, арк. 1]. Проте, основні завдання колеги музейних працівників були визначені вже наступного 1921 р., а у 1923 р. вирішено ліквідувати Роменське товариство охорони пам'яток, оскільки його у повному обсязі замінив музей [4, арк. 17, 25 зв.-26.]. Так почалася цілеспрямована робота з формування фондів матеріалів, що спиралася на ентузіазм музейних працівників і професіоналізм М.О.Макаренка і вже на кінець 1921 р. більшість відділів налічували солідну кількість експонатів: "церковний відділ - 40; відділ мистецтв - 70; археологічний відділ - 120, не враховуючи 2 ящиків речей, знайдених при розкопках, які залишилися нерозібраними; відділ етнографії - 125; відділ природничо-науковий - 110; промисловий - 58" [5, арк. 2 зв.].

Влітку 1920 р. визначився один із пріоритетних напрямків роботи Роменського музею - археологічні дослідження. Ще у студентські роки М.О.Макаренко проводив археологічні розвідки на Роменщині і виявив

рештки невідомої культури, дослідженню якої присвятив майже усе життя і яка згодом отримала назву роменської. Тож, вчений за найменшої нагоди повертався на малу батьківщину і продовжував обстеження цих решток. Безпосередніми учасниками цих процесів стали співробітники Роменського музею. Під керівництвом досвідченого археолога вони з лопатою та олівцем вивчали тонкощі археологічної науки, брали участь у дослідженнях, фіксації і музеєфікації виявлених пам'яток, занотовували і замальовували методи дослідження, виявлені городища, кургани і могильники.

Починаючи з 1920 р., під керівництвом М.О. Макаренка набуває досвіду польових робіт на городищах Монастирище та Ведмеже і М.М. Семенчик, про що свідчать численні записи у “Щоденниках роботи Роменського музею”, наукові звіти, публікації, малюнки та фото, зокрема: “в августе 1920 год. были произведены археологические раскопки в с. Медвежьем под руководством проф. М.Е.Макаренко. Раскопаны 6 славянских курганов, один киммерийский курган. Были сделаны 2 разреза валов славянского городища. Предметы, найденные при раскопках, помещены в Музей”; “... проведені влітку, року [1924] раскопки Роменського городища під кер. проф. М.О. Макаренка” та ін. [3, арк. 55; 5, арк. 2]. У 1920 р. М.О. Макаренко провів унікальну музеєфікацію поховання, вирізавши його разом із землею та супроводжуючими речами і в неушкодженому вигляді доправивши до музею. Цей експонат і нині є окрасою археологічної колекції. Фактично, це перший випадок вирізки поховання. Згодом вчений неодноразово буде застосовувати його на інших об'єктах з метою зберегти для нащадків унікальні рештки стародавніх культур аби в майбутньому відповісти на питання, що виникли під час досліджень та й “зависли у повітрі”.

Археологічні дослідження Роменського окружного музею

На підставі здобутого досвіду М.М. Семенчик разом із колегами проводив і самостійні експедиції, про що свідчать відкриті листи на право проведення археологічних робіт, листування з провідними науковими установами та звіти, що зберігаються в архіві Інституту археології НАН України у Києві. Він очолив археологічний відділ музею, розробив план дослідження Роменщини, згідно з яким провів кілька експедицій по виявленню та обстеженню археологічних об'єктів у Посуллі, басейнах річок Ромен, Псьол. У 1924 р. під керівництвом М.М. Семенчика були проведені розкопки на Підгородку (територія суч. м. Ромни), де виявлено три півземлянки та чотири вогнища, багато виробів та їх фрагментів з кераміки, кістки, заліза. На жаль, документація розкопок не збереглася. Є лише окремі свідчення про ці роботи та їх фінансування [14, с. 62].

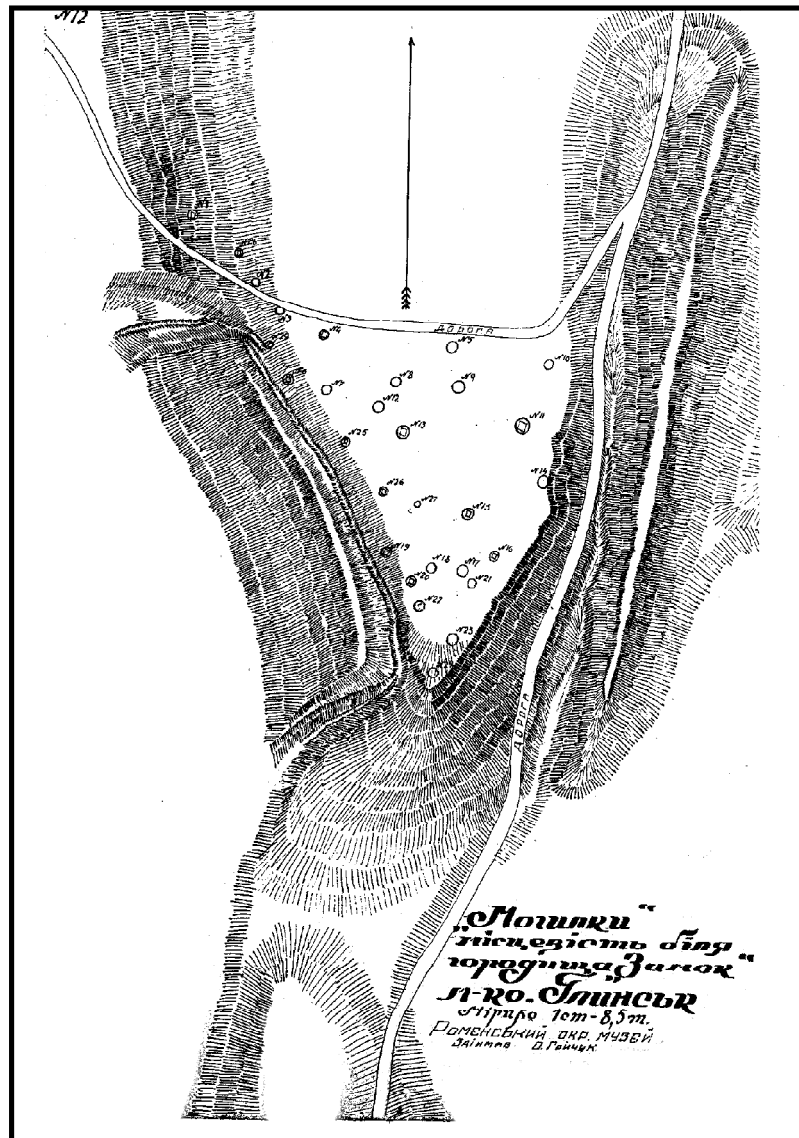
У 1926 р. М.М. Семенчик разом з працівниками музею провели обстеження вже відомих археологічних пам'яток з метою складання археологічної мапи Роменської округи. У 1927-1928 рр. ними за відкритими листами на ім'я М.М. Семенчика було обстежено Верхнє Посулля. Для вирішення надзвичайно складних питань фінансування, обґрунтування необхідності проведення цих робіт тощо запросили М.О. Макаренка [9, с. 181]. Результатом копійчої праці стало обстеження низки городищ і могильників: було складено детальні описи і плани пам'яток, визначено межі їхнього розташування тощо. У середині 20-х років з метою всебічного дослідження курганів та городищ за рекомендацією М.О. Макаренка при Роменському музеї була створена фотолабораторія. Тож фото, зроблені під час обстеження Посулля, стали ще одним доказом як наявності численних археологічних пам'яток на Роменщині, так і професійного підходу членів експедиції до вирішення надзвичайно складних питань вивчення, фіксації та збереження унікальних об'єктів минулщини [9; 10].

Цікавим є факт проведення несанкціонованих археологічних досліджень на Роменщині, про що неодноразово сповіщали владні структури: *“За останній час спостерігається... розкопування могил та інші пам'яток глибокої давнини. Надаючи тим пам'яткам велике наукове та культурно-істор. значення... вжити заходів до рішучої заборони розкопок недосвідченими копачами...”*. Так, протягом 1926-1929 рр. М.М. Семенчик неодноразово звертався до центральних пам'яткоохоронних структур з проханням дати дозвільні документи і фінансування для проведення досліджень на Глинському городищі Замок, відомому завдяки розкопкам Д.Я. Самоквасова і М.О. Макаренка. За місцевими легендами там були сховані скарби і це підштовхувало копачів-аматорів до самостійних пошуків.

Щоб *“розрядити атмосферу”*, що сгустилась навколо *“скарбу”*, музейні працівники планували самостійно провести дослідження окремих ділянок городища у липні 1929 р. 18 червня 1929 р. Роменський музей отримав листа від ВУАК, в якому висловлювалося кілька пропозицій: по-перше, *“щоб розвіяти всілякі чудернацькі чутки про величезні скарби... й роздратовують фантазію селян”* влаштувати кілька лекцій з відповідними науковими роз'ясненнями; по-друге, оскільки городище має наукове значення, його не можна досліджувати частинами, отже, за першої ж нагоди (вона так і не випала) і наявності фінансування ВУАК направить фахівця для

проведення повноцінних розкопок; по-третє, відкликати прохання музею перед Роменським ОВК про виділення коштів. Після такої відповіді працівники музею не мали змоги дослідити городище. Однак, це не зупинило шукача скарбів Ф.Я. Федіну, який самостійно розкопав частину території, за що був притягнутий до адміністративної відповідальності [19, с. 233].

Таким чином, протягом 1920-1929 рр. співробітниками музею за підтримки і безпосередньої участі М.О. Макаренка вдалося розробити план і обстежити низку археологічних пам'яток як у Ромнах, так і в окрузі, створити картотеку пам'яток з описами, кресленнями, планами і фотодокументами, створити археологічну колекцію з унікальних зразків життєдіяльності пращурів, закласти основи подальших досліджень в регіоні.

План з археологічних досліджень Роменського окружного музею

Серед пріоритетних напрямків роботи музею було і збирання колекції старовинного і сучасного живопису. Цьому сприяла як особиста зацікавленість М.М. Семенчика - художника за освітою, так і наявність на Роменщині великої кількості поміщицьких маєтків, де зберігалися приватні колекції творів мистецтва. Тож, створення мистецького відділу Роменського музею було не випадковим. І тут знадобилася всебічна підтримка М.О. Макаренка. Окрім наукової, методичної і практичної допомоги, він вважав своїм обов'язком поповнювати фонди установи й творами з власної мистецької колекції. Вчений постійно привозив, передавав та надсилав різноманітні речі, що згодом ставали експонатами музею. Це, переважно, твори живопису, порцеляна, речі декоративно-ужиткового мистецтва. Багато речей через його посередництво надходило від "ліквідаційних" комісій, безпосередньо авторів та власників.

Яскравим підтвердженням цьому є записи у "Щоденниках роботи Роменського музею" [6, с. 27], заяви до "Роменського Народного Музею", приватні листи, з яких видно, яку роль відіграв вчений у створенні тематичних відділів та поповненні музею експонатами [2, с. 38-39; 8, с. 37-44]. Серед інших знаходимо примітки: "22.XII.1923. Перевезені до музею речі, подаровані Макаренком. 28.XII. Одержано в дарунок музею від т. Макаренка М.О.". А далі - довгий список із 43 експонатів та 44 книжок. Проти кожної позиції запис: "Дар Макаренка". Під тим же числом записи в інвентарній книзі "Живопис": "К. Брюлов. "Фігура старого в капелюсі". Ескіз. Подаровано музею кийвським скульптором Б.Козловським через професора-археолога Макаренка"; "Портрет дівчини". Подаровано музею через Макаренка"; "М.Козік. "Жіноча голівка". Етюд. Від Макаренка" [6, с. 27]. У заявах до "Роменського Народного Музею", надісланих на ім'я М.М. Семенчика, знаходимо записи: "... звертаюсь до музею з пропозицією. Прийняти від мене в подарунок Музею декілька десятків речей різного походження і призначення..."; "...Маю за честь повідомити Музей, що для повноти музейних збірок я бажая передати до відділу малярських творів українських майстрів такі картини та етюди..." тощо [15, с. 11].

Епістолярна спадщина вченого також дозволяє визначити надзвичайно важливу роль М.О. Макаренка у створенні тематичних відділів та поповненні музею експонатами [2; 8]. Окрім цього, вчений заохочував своїх колег і друзів долучитися до цього процесу. Так до провінційного закладу надійшли твори з приватних колекцій як самого Миколи Омеляновича, так і О. Гейне, М. Гронця, Б. Козлова, М. Козика, твори братів Кричевських та інші з дарчими написами.

Наступним напрямком діяльності музейних працівників стало обстеження старовинних маєтків і вилучення речей, що становлять історичну або мистецьку цінність. На Полтавщині місцевим губкопмисом у 1922 р. була розроблена "Програма для самостійного збирання відомостей про пам'ятки дерев'яного церковного будівництва і предметів церковної старовини", за якою пропонувалося надавати відомості про культові пам'ятки Полтавщини, вказуючи основні характеристики споруди: назва храму; зв'язок з історичними подіями; фундатори; прізвища архітекторів та художників; час спорудження та перебудов; опис зовнішнього вигляду та внутрішнього оздоблення; сучасний стан пам'ятки тощо.

І знову допомагав М.О. Макаренко. Знаний мистецтвознавець, він брав участь у створенні юридичної бази щодо дослідження архітектурних споруд і творів мистецтва, а також у формуванні переліку основних характеристик, згідно з якими визначалася їхня цінність. Вчений проводив мистецтвознавчі дослідження мурованої і дерев'яної архітектури різних часів, у тому числі й на Роменщині (дерев'яні церкви у Ромнах і Пустовійтівці, збудовані коштом останнього кошового П. Калнишевського). Тож, цю роботу продовжив і М.М. Семенчик, вивчаючи родові маєтки (Затиркевич-Карпинських, Скоропадських та ін.), а також культові споруди (Глинської Миколаєвської, Хоружівської церков і т.д.) Ромен і округи. Виявлено переписку Роменського окружного музею з Центральним пролетарським музеєм (м. Полтава) про реєстрацію позамузейних пам'яток, що повинні знаходитися під охороною держави. У 1923 р. до списку було занесено 5 споруд, серед яких собор у Ромнах (1747 р.) та дерев'яна церква у с. Пустовійтівка (1773 р.) [3, арк. 10-13]. У 1926 р. до ВУАК було направлено список пам'яток, що вміщував близько 20 позицій, а також додаткові відомості про невеличкі церкви в сс. Ярмолинці, Москалівка, Коровинці та ін. М.О. Макаренко, як член ВУАК, доповнив цей список.

У 1927 р. на базі музею М.М. Семенчику, який одночасно був кореспондентом Харківської крайової інспектури охорони пам'яток, вдалося створити окружну комісію охорони пам'яток у Ромнах. Тож, спільними зусиллями комісії та інспектури у 1927 р. було взято на облік 356 монументальних, архітектурних, меморіальних та археологічних пам'яток, причому Наркомпрос УСРР визнав об'єктами республіканського значення 3 археологічних, 17 архітектурних та 7 історико-революційних та меморіальних пам'яток [20, с. 12].

Ще одним напрямком діяльності музейної установи стала популяризація історичної та мистецької спадщини регіону. На початку 20-х років в Україні було прийнято ряд законодавчих актів, що склали правову основу пам'ятоохоронної діяльності. Кодексом законів про народну освіту, затвердженим 22.XI.1922 р., закріплювалася ідея широкого використання історико-культурної спадщини у виховній роботі, що відкривало нові перспективи охорони пам'яток історії та культури, сприяло її популяризації серед населення.

М.О. Макаренко також відводив музею роль не лише пам'ятоохоронної, а й освітньої та виховної установи. Він звертав увагу на необхідність формування колекцій, які б мали *“зразки таких продукцій, які в сучасний нам мент мають місто в народному житті: керамічне, слесарне, різьблярське і т. ін., які з давніх часів мали своє велике місце в технічних досягненнях наших попередників на Роменщині”*, пропонував свою допомогу в цій справі [2, с. 39]. Основні завдання, перші досягнення і перспективи розвитку не тільки музею, а й міста взагалі висвітлював вчений і на сторінках місцевої преси [13].

Проте, діяльність музейних установ потребувала значних асигнувань, яких в країні не вистачало. Тож, 12.II.1924 р. РНК УСРР ухвалила постанову *“Про спеціальні кошти для наукових і науково-мистецьких закладів УСРР”*, згідно з якою окрім державного фінансування відповідних закладів передбачалися й інші джерела отримання коштів, зокрема за рахунок госпрозрахунку, добровільних пожертвувань державних установ, відомств, громадських організацій та окремих громадян. Тому зрозуміло, що всебічна

підтримка і допомога відомого вченого у становленні Роменського музею була чи не єдиним джерелом виживання молодої установи.

Тож, постало питання пошуку матеріальних ресурсів. У 1924 р. М.О. Макаренко прочитав у Ромнах лекції, зокрема *“Прошлоє України в ее раскопках”* та *“Єгипетські роскопки”*, кошти від яких пішли на потреби музею як *“комерційні”* [18, с. 155]. Запозичивши цей досвід, М.М.Семенчик організував численні виступи та лекції на підприємствах і в навчальних закладах Роменщини, в яких він та його колеги розповідали про історію краю та дослідження останніх років, а також проводили комерційні екскурсії. Як правило, виступи супроводжувалися фотографіями, зробленими власноруч, а також документами з фондів музею. Така діяльність давала змогу частково вирішити фінансову проблему: невеликі, але відносно регулярні надходження підтримували функціонування установи.

Фрагмент експозиції Роменського краєзнавчого музею

Серед інших, постало питання й упорядкування книжок, що потрапили до музею з поміщицьких маєтків. Було вирішено створити бібліотеку, збагативши її не лише художньою, а й науковою літературою. І знову допоміг М.О. Макаренко. Він не лише надсилав примірники із власного зібрання, залучав до цього колег і однодумців, а й закликав допомогти різні пам'яткоохоронні інституції. В одній із заяв вченого до Археологічного Комітету УАН говориться: *“Позорна для нас річ - нема ні жодного примірника видань Української Академії наук. Відносно Роменського музею я особисто прохав, і сам музей листовно своє прохання надсилав до Української Академії наук про бажання отримувати видання Академії...”*

Гадаю, що таке ненормальне явище потрібно зламати. Дозволю собі звернутись до комітету з пропозицією - чи не знайде він можливість клопотати перед Академією наук про висилку цим двом бідним музеям своїх видань.

Гадаю, що Академія наук від таких подарунків не обідніє, а місцевим діячам музеїв значно допоможе” [15, с.10]. Так спільними зусиллями Роменський окружний музей створив багатий бібліотечний фонд, доступний широкому колу читачів. Деякі примірники є окрасою і сучасного музею, співробітники якого ретельно оберігають ці стародруки, подекуди з дарчими написами.

Такими чином, протягом 20-х рр. ХХ ст. Роменський музей пройшов шлях від провінційного закладу до одного з кращих у регіоні. Основними напрямками його діяльності стали: археологічні та мистецтвознавчі дослідження, пам'яткоохоронна та просвітницька діяльність, формування фондів і експозицій з різних напрямків історії та сьогодення регіону, створення бібліотеки наукової та популярної літератури українською, російською й іншими мовами ХVІІІ - початку ХХ ст., заснування і розвиток фотолабораторії, пошуки та використання додаткових джерел фінансування для всебічного розвитку музейної установи. І усе це було б вкрай важко зробити без допомоги професора М.О. Макаренка, чий професіоналізм і авторитет давали поштовх новим напрямкам досліджень. Адже реальний успіх пам'яткоохоронної діяльності здебільшого залежав від особистого впливу подвижників та музейних працівників на зацікавлених осіб, відповідні установи, аргументуючи свою діяльність не законодавчими актами, а звертаючись до свідомості і розуміння останніми необхідності такої роботи. А М.М.Семенчик, пройшовши школу М.О. Макаренка, згодом надавав допомогу у створенні Лохвицького, Сокиринського і Гадяцького музеїв, а набувши досвіду польових робіт - в подальшому і сам сприяв археологічним дослідженням на Роменщині, зокрема В.О. Іллінської. Тож, можна казати про певну спадковість наукових традицій, закладених М.О. Макаренком і розвинених його учнем.

1. Вивчення історичної та культурної спадщини Роменщини: проблеми і перспективи: тези доп. та повід. наук.-практ. конф., присвяченої 70-річчю Роменського краєзнавчого музею. - Суми-Ромни, 1990. - 84 с.

2. Граб В.И., Супруненко А.Б. Из эпистолярного наследия Н.Е. Макаренко / В.И. Граб, А.Б. Супруненко // Донецкий археологический сборник. - Вып. 3. - Донецк: Аверс Ко ЛТД, 1993. - С. 36-45.

3. Державний архів Сумської області (далі - ДАСО), ф. Р-6434, оп. 1, спр. 1.

4. ДАСО, ф. Р-6434, оп. 1, спр. 2.

5. ДАСО, ф. Р-6434, оп. 1, спр. 3.

6. Звагельский В.Б. Исследователь истории Украины Н. Макаренко (штрихи к биографии ученого) / В.Б. Звагельский // Питання археології Сумщини: матеріали наук.-практ. конф. “Проблеми вивчення і охорони пам'яток археології Сумщини”. Суми. Квітень 1989 року. - Суми, 1990. - С. 102-106.

7. Звагельський В.Б. Невтомний у праці (М.О. Макаренко) / В.Б. Звагельський // Репресоване краєзнавство (20-30-і роки). - К.: “Рідний край”; Хмельницький редакційно-видавничий відділ, 1991. - С. 161-167.

8. Звагельський В.Б. До історії створення мистецької колекції Роменського краєзнавчого музею / В.Б. Звагельський // Мистецькі осередки Сумщини: історія, колекції, дослідження: матеріали наук. конф., присвяченої 75-річчю заснування Сумського художнього музею. - Суми: “Слобожанщина”, 1995. - С. 37-44.

9. З історії археологічних досліджень у Посуллі в 20-х роках ХХ ст. / Передмова, упорядкування і коментарі Н.А. Німенко, В.Б. Звагельського // Сумська старовина. - 2006. - №№ XVIII-XIX. - С. 180-206.
10. З історії археологічних досліджень у Посуллі / Передмова, упорядкування та публікація Н.А. Німенко, В.Б. Звагельського // Сумська старовина. - 2007. - №№ XXI-XXII. - С. 160-174.
11. *Макаренко Д.Є.* Микола Омелянович Макаренко / Д.Є. Макаренко. - К.: Наукова думка, 1999. - 164 с.
12. *Макаренко Д.* Шлях до храму / Д.Є. Макаренко. - К.: "Хрещатик", 2006. - 127 с.
13. *Макаренко М.* Роменський окружний музей / М. Макаренко // Влада праці (Ромни). - 1924. - 20 серпня.
14. *Моргунов Ю.Ю.* Предварительные данные о летописном городе Ромне / Ю.Ю. Моргунов // Вивчення історичної та культурної спадщини Роменщини: проблеми і перспективи: тези доп. та повід. наук.-практ. конф., присвяченої 70-річчю Роменського краєзнавчого музею. - Суми-Ромни, 1990. - С. 61-63.
15. *Німенко Н.А.* Велет українознавства (до 125-річчя від дня народження Миколи Омеляновича Макаренка) / Н.А. Німенко // Сумська старовина. - 2002. - № X. - С. 5-25.
16. *Німенко Н.* Становлення пам'яткоохоронної діяльності на Роменщині у 20-ті рр. ХХ ст. (за матеріалами Державного архіву Сумської обл.) / Н.А. Німенко // Середньовічні старожитності Центрально-Східної Європи: тези доп. V Міжнар. студ. наук. археол. конф. (Чернігів, 14-16 квітня 2006 р.). - Чернігів: "Сіверянська думка", 2006. - С. 117-120.
17. *Німенко Н.А.* Становлення та розвиток музейної справи на Роменщині у 20-х роках ХХ ст. / Н.А. Німенко // Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди. Серія: Історія а географія. - Вип. 35. - 2009. - С. 195-198.
18. *Німенко Н.А.* Матеріали до біографії М.О. Макаренко у фонді ВУАК Інституту археології НАН України / Н.А. Німенко // Сумська старовина. - 2005. - №№ XVI-XVII. - С. 149-166.
19. *Німенко Н.А.* Міфічні та реальні скарби Глинського городища на Роменщині / Н.А. Німенко // Сумська старовина. - 2010. - № XXX. - С. 227-234.
20. *Нестуля А.А.* Роменский музей и охрана памятников края в довоенное время / А.А. Нестуля // Вивчення історичної та культурної спадщини Роменщини: проблеми і перспективи: тези доп. та повід. наук.-практ. конф., присвяченої 70-річчю Роменського краєзнавчого музею. - Суми-Ромни, 1990. - С. 11-13.

Німенко Н.А. СТАНОВЛЕНИЕ МУЗЕЙНОГО ДЕЛА В УКРАИНЕ В 20-е годы ХХ в. (НА ПРИМЕРЕ РОМЕНСКОГО КРАЕВЕДЧЕСКОГО МУЗЕЯ)

В работе показаны причины создания и основные направления работы Роменского краеведческого музея в 20-е годы ХХ в., в том числе: археологические и искусствоведческие исследования, охрана памятников истории и культуры, просветительская деятельность, формирование фондов и экспозиций по разным направлениям истории и современности региона, создание библиотеки научной и популярной литературы; роль Н.Е. Макаренко и М.М. Семенчика в становлении дела охраны памятников старины на Роменщине.

Ключевые слова: музей, фонд, экспозиция, археология, живопись, памятники архитектуры, просветительство, библиотека.

Nimenko N.A. FORMATION OF MUSEUM ACTIVITIES IN UKRAINE IN 1920S (ROMNY REGIONAL MUSEUM AS AN EXAMPLE)

The paper examines the reasons for the establishment and the main activities of Romny Regional Museum in the 1920s, which include archeological and art studies, protection of historical and cultural heritage, educational activities, formation of funds and expositions in different areas of the region's history and the present, creating the library of scientific and popular literature; the role of Mykola Makarenko and Mykhailo Semenychuk in the protection of monuments in Romny region.

Keywords: museum, fund, exposition, archeology, painting, architecture monuments, education, library.